

II. Kulin György Országos Csillagászati Vetélkedő

Kulin György emlékére másodszor rendeztek országos csillagászati vetélkedőt Székesfehérváron. Az 1996. október 11. és 13. között zajlott versenynek a Szabadművelődés Háza adott otthont. Hat csillagász szakkör hét csapata indult, jöttek Bajáról, Gyöngyösről, Kecskemét-ről, Oroszlányból, Veszprémből, a házigazdákat két csapat is képviselte.

Nem vére menő küzdelemben akartuk eldönteni, ki a legjobb, sokkal fontosabb volt az a cél, hogy a hazánk különböző részein működő szakkörök tagjai és vezetőik találkozzanak egymással, tapasztalatot cserélhessenek, új ismeretekkel, élményekkel, barátokkal legyenek gazdagabbak. A jövőben ugyanis ezek a fiatalok vezetik majd a szakköröket, előadásokat tartanak, cikkeket, könyveket írnak. Nagyon fontos, hogy fel legyenek vértézve azzal a tudással, amivel úrrá lehetnek a napjainkban uralkodó szellemi káoszon, tudományos igénnyel tudják népszerűsíteni az asztronómiát.

A verseny során változatos feladatok elé állították a résztvevőket a szervezők. Volt totó, diafelismerés, számítási feladat és kiselőadás is, de bevonták az október 12-i részleges napfogyatkozás észlelését is.

A zsűriben olyan szakemberek ültek, mint dr. Almár Iván, dr. Both Előd és dr. Marik Miklós. Véleményük szerint a résztvevők nagyon felkészültek voltak és a néha igen nehéz feladatokat is sikeresen oldották meg.

Az első helyet a végig vezető székesfehérvári TELAPO-sok szerezték meg, akik Fűrész Gábor, Moldoványi Balázs, Spindler Szabolcs összeállításban léptek „pályára”. „Edzjük” Horváth Árpád volt. A második a gyöngyösi, a harmadik pedig a bajai csapat lett.

A szervezők között szerepelt a Magyar Természettudományi Társulat, a Sza-

badművelődés Háza, a TIT Fejér Megyei Egyesülete és az Eötvös Loránd Fizikai Társulat. A nyerevényeket a fentiek mellett a Magyar Csillagászati Egyesület, a Természet Világa című folyóirat, a Tertia Kiadó, a Magyar Asztronautikai Társaság Székesfehérvári Csoportja és a Terkán Lajos Bemutató Csillagvizsgáló ajánlotta fel, így aztán minden csapat kapott díjat könyvek, poszterek, képek és előfizetések formájában.

A szervezők egyik célja úgy tűnik megvalósult, hiszen valóban az ország különböző részein működő szakkörök tagjai és vezetőik tulajdonképpen egy nagyon jó hangulatú találkozón vettek részt, ahol „mellesleg” vetélkedő is folyt. A másik célról dr. Nagy Rezső — aki a helyi szervezők közül a legtöbbet tette a sikeres lebonyolításért — beszélt zárszavában. A régi hagyományt szeretnék feleleveníteni: eszerint kétfévente az ország más-más részén kerülne megrendezésre a csillagászati vetélkedő.

Trupka Zoltán

Ki számolta a honfoglalás napfogyatkozását?

A Meteor 1996/12. számában az október 12-i napfogyatkozás kapcsán a miskolci beszámolóban (7. o.) felbukkan jeles órkorkutatónk, Mahler Ede (1857–1945) neve, aki a szerzők szerint „...a 891. augusztus 8-án Bizáncból megfigyelt és (...) lejegyzett napfogyatkozás alapján határozta meg a honfoglalás évét.” A magyar honfoglalással azonban Mahler Ede sohasem foglalkozott! A szöveg forgó napfogyatkozást nemesszékcácsi Lakits Ferenc (Pécs, 1850. febr. 19–Graz, 1919. júl. 24.) csillagász nevéhez fűződik.

Salamon Ferenc történész hívta fel Lakits figyelmét 1883-ban arra, hogy a középkori bizánci feljegyzésekben szó esik egy napfogyatkozásról, Leó császár uralkodása idején (886 után), amelyet követően néhány év múlva a magyarok megtelepedtek a Kárpát-medencében. Lakits 21 napfogyatkozás adatait számolta ki 887 és 896 között, és arra az eredményre jutott, hogy csak a 891.

augusztus 8-i majdnem teljes fogyatkozás jöhet számításba! Ezt követte néhány jelentéktelenebb történelmi esemény, majd a bolgár háború, amely a magyar honfoglalás közvetlen előzménye volt, így a magyarok meglepedése 895–896 során történetelt.

A millenium meghatározásánál a történészek jó hasznát vették Lakits Ferenc számításainak, de mind a mai napig elmulasztották megemlíteni a tehetséges csillagász nevét. Jellemző, hogy lexikonjaink még a halála időpontját is hibásan, 1920-ra adták meg.

Bartha Lajos

A hosszú alkonyat Napja

A helyszín: a Zempléni Tájvédelmi Körzet legészakibb foka, a Kárpátok belső övének egyetlen hazánkba benyúló vonulata, a Nagy Milic déli lejtőjén megbúvó *Bodó-rét*. Budapesttől szinte a legtávolabbi hely, csaknem 300 km hosszú, fáradságos út előzi meg az odajutást. Hollóháza a legközelebbi település. Innen az utolsó 6 km-es szakasz erősen emelkedik és nagy szerpentínekkel kapaszkodik egyre vadregényesebben 650 m magasra. A Milic csaknem 900 m-es csúcsán (896 m) húzódik a szlovák–magyar határ, valamikor izgalmas csempésztörténetek színhelye, ma azonban csak egy szlovák színekben pompázó sorompó és néhány határkő figyelmezteti az arra tévedő turistát, hogy itt országhatár van.

A Bodó-rét Füžérhez tartozó pici, néhány házból álló nyaralótelep, és többek között arról is nevezetes, hogy itt nyílt meg nemrégiben az ország legészakibb falatozója. Három munkanélkülivé vált környékbeli asszony bátor vállalkozásának az eredménye ez a kedves, erdőszéli kis csárda, ami ugyancsak jól jön a hosszú úton megfáradt turistáknak vagy netán amatőr csillagászoknak. A szokványos üdítők mellett egyszerűbb házias ételek is kaphatók, és nem is akármilyenek. A gríznekedli porhanyós a húsvésvesben, a rántott gomba pedig a legfinomabb, amit valaha ettünk.

A rét maga hosszan nyúlik el D felé, szinte semmilyen fényzavarás nincs ebből az irányból sem. Csak ÉNy-on zavarnak Kassa fényei és a Hernád-völgyi falvak, valamint a hidasnémeti határátkelő. Szálláshelyünk a lászólótanyai Kastélyszálló*, melynek közvetlen közelében egy további, csillagászatra alkalmas rét van.

Október 11-én este próbafutamokat végzünk binoklival a rét déli sarkában. Egy órával naplemente után már halálos csend van, csak a róka vakkant az erdőszélen; enyhe szellő leng, szagot kaphatott. A bagoly is fölbredt, és hosszan huhogva jelzi, hogy kezdődik az éjszakai vadászat. Északon a Perseus emelkedő halmaza mellett a Cassiopeia W-je, míg a zenitben, magasan, ezüst fátyolként húzódik miriád csillagával a Tejút a Hattyúban. A Deneb–Vega–Altair háromszöge jelzi, hogy a nyár még alig múlt el. Délen a Sagittarius „teáskarnája” (a Teapot) még jól látszik a Jupiterrel ékesítve. Mindössze 650 m-en vagyunk a tengerszint fölött, de a különbség látványos. A Nagy Andromeda-köd, az M31 fénylő, lapos korongként szinte azonnal beugrik a látómezőbe, akárcsak az M33. Káprázatos az északi ég. (Öreg barátom váltig állítja, hogy a Szaharából látta valamikor szabad szemmel a Jupiter négy nagy holdját.)

Másnap reggel pánikszerűen ugrunk ki az ágyból. Hol a fekete szemüveg? Úristen, lent maradt Sárospatakon a másik hátizsákban, amiben a gombák voltak! Már nincs idő lemenni! Iszonyat! Körüljárjuk a Kastélyt, de sehol senki a láthatáron. Mindenki mélyen alszik még, és egyébként is, miért lenne itt bárkinek is sötét

* Turistaszállás 2–6 ágyas szobákban, 1000–1300 Ft/fő.

szemüvege? Utolsó kísérletként vissza a Bodó-rétre: s íme, a kis falatozó fáskamrájában ott hever a füzéri hegesztő szemüvege, benne egy 10-es UV filter! Elképesztő szerencsénk van. Sőt, mi több, a szomszédban egy fiatalember épp hegeszt: a garázsajtót, és van egy 11-es hegesztőüvege is!

Déli egy óra van. Az ég ragyogó tiszta, sehol egy felhő. A Milic nyájasan mosolyog, egyre több vendég érkezik. Autósok, hátizsákos fiatalok, egy lengyel autóbusz nyugdíjasokkal. A falatozó udvarán az októberi verőfényben pompásan ebédelünk, igazi zempléni gasztronómia: töltött káposzta és sztrapacska. Fekete Renault jelenik meg, F betűs felségjelzéssel, francia rendszámmal. Elegáns, 40-es pár száll ki, ebédet kérnek: „*choux farci*”. Fordítom nekik a menüt, s közben kiderül, valódi, igazi párizsiak. Még hogy napfogyatkozás?! Most? Tényleg? — mondják. „*C'est fantastique!*”

Felbukkan egy újabb kocsi, egy szlovák rendszámú Skoda, benne egy angol házaspárral. A kocsi Pozsonyban bérelték, tudnak a napfogyatkozásról. De mikor is lesz pontosabban? Öt perc múlva — mosolygunk rájuk —, addig gyorsan ebédeljenek meg.

Félóra múlva már sorban állnak a hevenyészett obszervatórium, az ebédlőasztal mögött. Szinte egymás kezéből kapkodják ki a hegesztőpajzsot. A látvány, ahogy az újhald lassan takarni kezdi a Napot, csaknem mindenkinék új, sohasem tapasztalt izgalmas élmény. A vendéglősök, Joli és Marika az elsők között vannak. Többen másodsor is visszajönnek egy újabb kukkantásra. A kastélyból is nagy az érdeklődés. Van, aki tudni akarja, hogy miért olyan ritka esemény egy napfogyatkozás. Keményen kérdeznek, nem kímélnék. Fél öt tájban már szinte alkonyodni kezd. A Nap kifliként lóg az égen. A Kastélyból végszóra felbukkan a szobalány és a fűtőlegényke is. Kiderül, mindketten érettségizettek. Egy évre szerződtek ide, soha ilyesmit még nem láttak. Élvezik a látványt, a félig elsötétült Zempléni Napot, ahogy süllyedni készül a Hernád völgye fölött. „'99-ben találkozunk a Balatonon, meg van beszélve!” — barátkozunk össze.

Hat óra tájban elcsendesül a rét. A hétvégi turisták hazaindulnak, hogy még világosan leérjenek a hegyről. A kis falatozó ivójában óriási kártyacsata veszi kezdetét. Mi is lassan szálláshelyünk felé indulunk, gázolva az aranylót avarban. A vörös, de még mindig kissé csorba zempléni Nap lebegni látszik nyugaton a Hernád völgye fölött, de útközben a bükkösben már hallani, hogyan kopog a harkály az Interneten, adja a drótot (www.harkaly.bodo.zempli), hogy micsoda furcsa nap is volt ez a mai, milyen szörnyű korán kezdett alkonyodni. „Hihetetlen” — cserregte a szarka —, „de ez tényleg így volt!” A bagoly ásítva vakarózik az odúja szélén: „Micsoda hülye éjszaka volt ez, teljesen kialvatlan vagyok. Ilyen korán ébredni!”

A Nap leesett a látóhatár alá, és a Bodó-rétre újra ráborult a legtökéletesebb őszi éjszaka, a Capricornus bűvös órája.

Szokolay Ágnes

Tunéziai útinapló

(részlet)

Október 12., szombat. A nagy nap — a napfogyatkozás napja. Reggel tök borult az ég! Ez is olyan, mint a régi szép időkben, amikor a filmforgatáson a Napra vártunk — nem szabad csüggedni, még változhat az idő (még eshet is). Dél körül lassan tisztulni kezd az égbolt. Ebéd után Piroskával elfoglaljuk az étterem egyik nyitott oldalú sarkát, ahonnan jól lehet majd látni és fényképezni a jelenséget. Több napi terepszemle után választottuk ki ezt a helyet — itt a szél sem fúj „annyira”. Az erős

szél ui. meghiúsíthatja tervemet, az egy filmkockára történő többszöri expozícióhoz szélálló, erős állvány kellene, de kényelemből csak könnyű, asztali állványt hoztam. Végül elég egyszerű és barbár megoldást találtam: az öreg 6x9-es gépet a széles párkányra tettem és a közelben talált cserépdarabokkal alátámasztottam, hogy a kívánt irányba nézzen. A biztonság kedvéért a gép tetejére is került egy nagyobb tetőcserép. Ettől aztán mozdíthatatlanná vált.

Izgatottan várjuk, eltűnik-e az a kis felhőfoslány, amikor a fogatkozás előtti felvételt kell készíteni a Napról... Ez egy versenyfutás: Piroska a nézőkén keresztül a felhős Napot nézi, én meg az órát... Felvétel előtt tíz másodperccel felhajtom a gépről a hővédő alufóliát, óvatosan elkapom a szél ingatta kioldószínort — közben hallom Piroska hangját: már a szélén van!... Az óránon 14:36 — nekem exponálnom kell!

Az első felvétel után az villant belém, vajon pontos földrajzi koordinátákat adtam meg Szabó Sándornak? Most kezdődik-e a napfogatkozás? Szinte percenként kémleljük a Napot. Amikor a második felvétel elkészült, megnyugodhattunk — egy kis dudor keletkezett a Nap oldalán!

Ki gondolná, hogy mekkora feltűnést keltünk az étteremben. Először csak a pincérek jöttek oda kíváncsiskodni. Megmutattuk a nézőkén keresztül a fogatkozó Napot, aminek hírért nagy lelkesedéssel tovább adták. Rövidesen a konyhai személyzet is megjelent — ők is látni szeretnék! A körülöttünk keletkezett csoportosulásra már a későn ebédelő vendégek is felfigyeltek — végül sorba kellett állniuk a nézőkéért. Az egyik élelmes pincér felvetette, hogy pénzt kellene szedni. Egy turista automata fényképezőgépet akarta ideadni, hogy azzal is fotózzam le a napfogatkozást. Eközben nem csak a következő expozícióra kellett figyelnem, hanem a közelünkben ólálkodó macskákra is! Ui. kiszírták, hogy itt valanü új játék van — melyikük tudja elkapni a himbálódzó kioldószínort...

Anúkor befejeztük a felvételeket, a csoportosulás alig tágított. Szedelőzködni kezdttünk. Éppen levettem a gépet takaró alufóliát, amikor egy új vendég érkezett az étterembe. A mellettünk lévő asztalhoz ült le, és láttuk az arcán a döbbenetet, ahogy a nagy darab cserép alatt lapuló fényképezőgépre, majd a tetőszerkezetre esett a tekintete. Sajnálkozó együttérzéssel nézett ránk, majd szétnyitotta az étlapot. Szegény nem tudhatta, nüről maradt le — az étteremben neurég még volt *Napfogatkozás à la Tunézin*.

Molnár Miklós

Hale-Bopp pályázat!

Az ELTE Csillagászati Tanszék asztrofotó és rajzpályázatot hirdet az alábbi kategóriákban:

1. Felnőtteknek és gyerekeknek a Hale-Bopp-üstökösről készített felvételekkel.
2. Általános és középiskolásoknak a Hale-Bopp-üstökösről készített rajzokkal. A legjobb felvételeket és rajzokat az ELTE Csillagászati Tanszék Digitális Képtárában helyezzük el. A nyertes pályázó (mindkét kategóriából 1–1 fő) lehetőséget kap, hogy részt vegyen egy éjszakai mérésen az MTA Csillagászati Kutatóintézet Piszkéstetői Observatóriumában.

Beküldési határidő: 1997. április 15.

Cím: „Hale-Bopp pályázat”,

ELTE Csillagászati Tanszék, 1083 Budapest, Ludovika tér 2.